

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
КРИМИНОЛОГИЯ, УГОЛОВНОЕ ПРАВО
CRIMINAL LAW CRIMINOLOGY**

МРНТИ:10.83.21

10.51889/2959-6181.2023.73.3.010

УДК:343.81

Г.Н. Рахимова¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

**ҚЫЛМЫСТЫҚ АТҚАРУ ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ ТҮЗЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА
ТАРТУ ЖАЗАСЫН ҚОЛДАНУ ШАРТТАРЫ**

Аңдатпа

Бұл мақалада автор қолданыстағы қылмыстық-атқару заңнамасына сәйкес түзеу жұмыстарына тарту жазасын қолдану және оны жүзеге асырудағы кейбір мәселелерді, оның ішінде шетелдік тәжірибеде қалай қолданылып жүргендігіне тоқталып, жаза түрлерін жан-жақты қарастырып, зерттеу жүргізеді. Жазаларды ізгілендірудің маңыздылығы Қазақстан Республикасында жазаларды орындау жүйесінде қалыптасқан күрделі жағдаймен расталады: бас бостандығынан айыру орындарының толық қаржыландырылмауы, жыл сайын олардың контингентінің криминогендік деңгейінің артуы, қамаудағыларды орналастырудағы қиындықтардың шиеленісуі, түзеу мекемелерінде туберкулезбен және АИТВ жұқтырған науқастардың өсуінің жалғасуы. Жоғарыда аталған мәселелерді шешудің кілтін іздеу әр түрлі бағыттарда жүзеге асырылады, басым бағыттардың бірі отандық жазалау жүйесін жетілдіру болып табылады, оның нәтижесі бас бостандығынан айыруға балама жазаларды кеңінен қолдану болуы керек, өйткені ауыр қылмыс жасамаған адамдарды бас бостандығынан айыру тиісті қылмыстық саясат та, мемлекеттің лайықты таңдауы да емес.

Түйін сөздер: жаза, түзеу жұмыстары, жазалау, пробация, қылмыстық жазаны жүзеге асыру.

Рахимова Г.Н.¹

¹Казахский национальный педагогический университет им. Абая

**УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ ЗА ПРИВЛЕЧЕНИЕ К
ИСПРАВИТЕЛЬНЫМ РАБОТАМ В УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОМ ПРАВЕ**

Аннотация

В данной статье автор подробно рассматривает и исследует некоторые вопросы применения и осуществления наказания за привлечение к исправительным работам в соответствии с действующим уголовно-исполнительным законодательством, в том числе применяемые в зарубежной практике. В данной статье автор подробно рассматривает и исследует некоторые вопросы применения и осуществления наказания за привлечение к исправительным работам в соответствии с действующим уголовно-исполнительным законодательством, в том числе применяемые в зарубежной практике. Важность гуманизации наказаний подтверждается сложной ситуацией, сложившейся в системе исполнения наказаний в РК: неполное финансирование мест лишения свободы, ежегодный рост криминогенного уровня их контингента, обострение трудностей с размещением заключенных, продолжающийся рост больных туберкулезом и ВИЧ-инфекцией в исправительных учреждениях. Поиск ключа к решению вышеуказанных вопросов осуществляется в разных направлениях, одним из приоритетных

является совершенствование отечественной системы наказаний, результатом которой должно стать широкое применение альтернативных наказаний к лишению свободы, поскольку лишение свободы лиц, не совершивших тяжких преступлений, не является ни соответствующей уголовной политикой, ни достойным выбором государства.

Ключевые слова: наказание, исправительные работы, наказание, probation, осуществление уголовного наказания.

G.N. Rakhimova¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University

CONDITIONS FOR THE APPLICATION OF PUNISHMENT FOR INVOLVEMENT IN CORRECTIONAL LABOR IN CRIMINAL ENFORCEMENT LAW

Abstract

In this article, the author examines in detail and explores some issues of the application and implementation of punishment for involvement in correctional labor in accordance with the current penal enforcement legislation, including those used in foreign practice. In this article, the author examines in detail and explores some issues of the application and implementation of punishment for involvement in correctional labor in accordance with the current penal enforcement legislation, including those used in foreign practice. The importance of humanizing punishments is confirmed by the difficult situation that has developed in the penitentiary system in the Republic of Kazakhstan: incomplete financing of places of deprivation of liberty, the annual increase in the criminogenic level of their contingent, the aggravation of difficulties with the placement of prisoners, the continued growth of tuberculosis and HIV patients in correctional institutions. The search for the key to solving the above issues is carried out in different directions, one of the priorities is the improvement of the domestic system of punishments, the result of which should be the widespread use of alternative punishments to imprisonment, since the deprivation of liberty of persons who have not committed serious crimes is neither an appropriate criminal policy nor a worthy choice of the state.

Keywords: punishment, correctional labor, punishment, probation, implementation of criminal punishment.

Кіріспе. «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығында [1] Құқықтық саясаттың маңызды бағыттарының бірі мемлекеттің жеке адамның, оның құқықтары мен бостандықтарының, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің криминалдық қауіп-қатерлерден қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы қазіргі заманғы саясаты болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған тетіктерді әзірлеудің маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл ретте қылмыстық заңнаманың мақсаттарына қол жеткізу үшін мынадай мәселелерді шешу қажет екендігі атап көрсетіледі:

– адам құқықтары саласындағы халықаралық-құқықтық стандарттардың талаптарын, қылмысқа қарсы іс-қимылды және ұлттық құқықтық жүйенің ерекшеліктерін ескере отырып, қылмыстық заңнаманы және оны қолдану практикасын жетілдіру, сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылықтың жаңа ұғымын тұжырымдау;

– қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша жаза тағайындау тетіктерін жетілдіру;

– қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық-атқару заңнамасын бір мезгілде түзете отырып, қылмыстық заңнаманы оңтайландыру;

– еліміздегі криминогендік жағдайдың сапалы жақсаруына қол жеткізу.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігінің 30 жылдығы қарсаңында мемлекетте жүргізілген кең ауқымды саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және құқықтық реформалардың қалыптасуы үлкен табыстарға әкелгенін сеніммен тұжырымдауға болады. Мемлекеттің қылмыстық саясатты ұйымдастыру және жүргізу саласындағы қағидатты ұстанымын қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күресті одан әрі ізгілендіруге, мемлекеттік органдардың және қоғамдық ұйымдардың дайындалатын теріс қылықтар мен қылмыстардың олардың алдын алу және жолын кесу жөніндегі жұмысын жандандыруға бағытталған нақты шараларды іске асыруға бағытын құрайды.

Қазіргі уақытта қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес жазаларды қолданудың аздығы өзекті болып отыр. Түзеу мекемелерінде көптеген азаматтарды ұстау мемлекет бюджеті үшін экономикалық тұрғыдан тиімсіз. Сондықтан, Қазақстан Республикасы мен Ресей үшін де, бас бостандығынан айырудың баламаларын іздеу экономикалық, әлеуметтік және моральдық сипаттағы бірқатар мәселелерді шешуге көмектесетін қоғамның жаһандық проблемасы болып табылады.

Аталған мақалада, қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес жаза түрлерінің бірі - түзету жұмыстары түріндегі жазаны егжей-тегжейлі қарастыруға тырысамыз. Жазаның бұл түрі сотталған адамды – Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген және қылмыстық құқық бұзушылық жасалған кезде қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің белгілі бір санына сәйкес келетін мөлшерде тағайындалатын ақшалай өндіріп алу .

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің әдіснамалық негіздемесі ретінде Қазақстан Республикасының Қылмыстық атқару заңнамасы және түзеу жұмыстарына тарту жазасын орындауға байланысты құқықтық статистикалық мәліметтер қарастырылған. Мақаланы жазу барысында жеке ғылыми әдістер құрылымдық-жүйелік талдау, қисындық, салыстырмалы - құқықтық талдау мен синтездеу әдістері қолданылды.

Нәтижелер. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі-ҚР ҚАК) 42-бабында, «Түзеу жұмыстары сот үкіміне сәйкес жаза мөлшерін толық өтегенге дейін Жәбірленушілерге өтемақы қорына жалақының (ақшалай үлестің) оннан елуге дейінгі пайызын ай сайын аударып отырып, сотталған адамның негізгі жұмыс орны бойынша орындалады. Түзеу жұмыстарына сотталғандар сот үкімінің көшірмесімен бірге соттың тиісті өкімі пробация қызметіне келіп түскен күннен бастап он бес күндік мерзімнен кешіктірілмей жазаны өтеуге тартылады. Ұстап қалу негізгі жұмыс орны бойынша, сотталған адамға наразылықтардың бар-жоғына қарамастан, жалақы төлеу кезінде әрбір жұмыс істеген ай үшін атқарушылық құжаттар бойынша жалақысының барлық түрінен жүргізіледі.

Заңнамаға сәйкес, сот түзету жұмыстарын тағайындаудың басты шарты сотталушының тұрақты жұмыс орны болуы болып табылады, бұл оның жалақысынан ай сайын ұстап қалуға кепілдік береді. Осылайша, ҚК-нің 42-бабының 7-бөлігінде: «Түзеу жұмыстары еңбекке жарамсыз деп танылған не тұрақты жұмысы жоқ немесе оқу орындарында өндірістен қол үзіп оқитын адамдарға тағайындалмайды» делінген.

Зерттеу барысында келесі жағдайлар анықталды. Біріншіден, қылмыстың әлеуметтік тамыры бар екені белгілі, сондықтан көптеген қылмыскерлер бастапқыда жұмыссыз немесе тұрақты жұмыс орны болмаған. Екіншіден, тіпті тұрақты жұмысы бар адамдар да жұмыс беруші өз қызметкерін қылмыстық қудалау туралы білген бойда алдын ала (сотқа дейінгі) тергеу кезеңінде одан айырылды. Ал жұмыс беруші бұл туралы барлық жағдайда білді, өйткені қылмыстық қудалау органы одан күдікті (айыпталушы) туралы мінездеме сұрады. Сонымен қатар, жұмыс берушіден оның қызметкеріне қатысты әртүрлі жағдайлар туралы куәгер ретінде жауап алу сирек емес. Сондықтан, барлық жағдайда дерлік жұмыс беруші

аталған қызметкерді кідіріссіз жұмыстан шығарады. Еркін нарықтық қатынастар дәуірінде оның бұған толық құқығы бар және оны психологиялық тұрғыдан түсіну қиын емес.

Осы жағдайды түсіне отырып, көптеген судьялар жазаның бұл түрін үкім шығарылған кезде де жұмысты сақтап қалғандарға тағайындамауға тырысты, өйткені келесі кезеңде қызметкерді жұмыстан шығарудың жоғары ықтималдығы түзету жұмыстарын жазаның басқа түріне ауыстыруды талап етті, бұл соттарға жүктемені қажетсіз арттырды.

Егер тұрақты жұмыс орны бар мемлекеттік қызметші қылмыстық жауапкершілікке тартылса, онда мемлекеттік қызмет туралы заңнамаға сәйкес айыптау үкімі оны автоматты түрде жұмысынан айырады.

Сонымен қатар, сотталған адамның жұмыс орны бойынша қылмыстық-атқару инспекциясының тұрақты бақылауына байланысты қолайсыздықтарға қарамастан, жұмыс істеуді және түзеу жұмыстарын өтеуді жалғастырған адамдардың аз ғана санын жеке жұмыс берушілердің жұмыстан босатпау себептерін көптеген жағдайларда жұмыс беруші мен жазаның осы түрін өтеуші арасында туыстық қатынастар немесе жұмыс берушінің мұндай қызметкерді жұмыстан шығармауға деген жасырын мүдделілігіне негізделген басқа қатынастар болды, оның мәнін жұмыс берушінің өзі жарияламауды жөн көрді.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы қылмыстық жазаның бір түрі ретінде түзету жұмыстарының қазіргі экономикалық жағдайындағы архаизм туралы ғана емес, сонымен бірге олардың жазалау мақсаттары тұрғысынан тиімсіздігі туралы да айтады.

Бір кездері қылмыстық заңнаманың ортақ негізі болған көршілеріміз бұл мәселені қалай шешеді деген сұрақ қызығушылық тудырады. Мысалы, Ресей Қылмыстық кодексінің 50-бабының 1-бөлігінде: «Түзеу жұмыстары негізгі жұмыс орны бар, сонымен бірге жұмыс істемейтін сотталушыға тағайындалады. Негізгі жұмыс орны бар сотталған адам негізгі жұмыс орны бойынша түзеу жұмыстарын өтейді. Негізгі жұмыс орны жоқ сотталған адам қылмыстық-атқару инспекцияларымен келісу бойынша жергілікті өзін-өзі басқару органдары айқындайтын орындарда, бірақ сотталған адамның тұрғылықты жері ауданында түзеу жұмыстарын өтейді».

Ұстап қалу сотталғандар жалақысының ақшалай және заттай бөлігінен жүзеге асырылады. Сотталғандардың жалақысынан ұстап қалынған заттай бөлік жұмыс берушінің иелігінде қалады, ал оның құнын ол ай сайын жәбірленушілерге өтемақы қорына аударады» [2].

Түзеу жұмыстарының мерзімін сот белгілейді, ол екі айдан екі жылға дейін болуы мүмкін және сотталған адамның жұмыс орны бойынша өтеледі. Өз кезегінде, сотталған адамның жалақысынан мемлекет кірісіне шегеру жүргізіледі, олар 5-тен 20 пайызға дейін құрайды. Ұстап қалу әлеуметтік жәрдемақылар мен төлемдерден, сондай-ақ шекті жасқа толғаннан кейін немесе кепілдіктен туындамайтынын айту керек.

Қазақстан Республикасындағы түзеу жұмыстары тұрақты жұмыс орны жоқ азаматтарға, сондай-ақ медициналық көрсеткіштерге сәйкес еңбекке жарамсыз деп танылған адамдарға тағайындалмайды. Бұл жағдайда түзету жұмыстарының орнына айыппұл түрінде жаза тағайындалады. Оның мөлшері Қазақстан Республикасында ресми белгіленген ең төменгі жалақы есебінен төленетін баламалы соманы құрайды.

Түзеу жұмыстары түріндегі жазаны орындаудан қасақана жалтарған жағдайда сот өтелмеген мерзімнің қалдығын түзеу жұмыстарының бір күнінен бас бостандығынан айырудың бір күніне бас бостандығынан айыруға ауыстыруға құқылы. Мұндай қатаң жаза сотталған адам үшін түзету жұмыстары түріндегі жазаны өтеу кезеңінде олардың ережелері мен болу тәртібін бұзбау үшін өте тиімді уәждеме болып табылады. Салыстыру үшін, Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 4-бабының 50-тармағына сәйкес, Мемлекеттік жұмыс түріндегі жазаны орындаудан қасақана жалтарған жағдайда, Ресей заңнамасының шамадан тыс адамгершілігінің мысалын келтіруге болады. сот өтелмеген мерзімді бір күндік бас бостандығынан айыру есебімен үш күндік түзету жұмыстарына ауыстыра алады [3].

Сот үкімінің орындалуын бақылау сотталған адамның тұратын жері бойынша пробация қызметіне жүктеледі. Пробация қызметі қызметкерлерінің негізгі міндеттері мен қызметі олардың мынадай функцияларында болады:

- сотталған адамдардың есебін жүргізу;
- сотталғандармен профилактикалық және түсіндіру әңгімелерін жүргізу;
- сотталғандарға түзеу жұмыстары түріндегі жазаны орындау тәртібі мен ережелерін түсіндіру;
- сот ережелеріне сәйкес ұстап қалудың уақтылы және дұрыс жүргізілуін бақылауды жүзеге асыру.

Сотталған пробация қызметінің бақылауынан жасырынған жағдайларда, қызметкерлер алғашқы іздестіру іс-шараларын жүргізеді.

Түзеу жұмыстарын өтеу кезеңінде сотталған адамға жүктелген негізгі міндеттерді қарастырыңыз.

- сотталғандар айына бір рет пробация қызметіне олармен қоректік-профилактикалық әңгімелесу жүргізу үшін келуі қажет;
- жазаны орындау кезеңінде сотталған адамның пробация қызметінің қызметкерлерін жазбаша хабардар етпестен тұрғылықты жерін ауыстыруға құқығы жоқ;
- шақырту алған кезде сотталған пробация қызметіне дереу келуі тиіс. Келмей қалудың дәлелді себептері болған кезде сотталған адам өзінің іс-әрекетінің заңдылығын құжат жүзінде растауға міндетті.

Түзеу жұмыстары түріндегі жазаны өтеу тәртібі мен шарттарын бұзған кезде пробация қызметі сотталған адамға сот үкімімен жүктелген міндеттемелерді орындаудан қасақана жалтарғаны үшін қылмыстық жауаптылық туралы ресми жазбаша ескерту шығарады. Шығарылған ескерту негізінде және сотталған адамның іс-әрекетінде қаскүнемдікті ескере отырып, пробация қызметі сотқа түзеу жұмыстарының өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым қатаң түрімен ауыстыру туралы ұсыныспен шығады.

Түзеу жұмыстарын соттар қылмыстық жаза ретінде өте сирек тағайындайды, бұл туралы ҚАЖ комитетінің статистикасы да куәландырады: 2019 жылғы 1 қаңтарға бүкіл республика бойынша түзеу жұмыстарына 78 сотталған (қылмыстық жазаны өтеушілердің жалпы құрылымында 0,10%), 2021 жылғы 1 қаңтарға – 93 сотталған (0,13%), 2022 жылғы 1 қыркүйек – 43 сотталған (0,2%) болған [4].

«Баламалы жазалар» кейбір англо-американдық құқықтық жүйелерде ерекше қолданылған, ал заңды әрекеттің көп жылдық тәжірибесі Америка Құрама Штаттарында реттеуге жатады. Дәл Америка Құрама Штаттарында 20-шы ғасырдың 70-ші жылдары арнайы мемлекеттік түрме бағдарламалары аясында «түзету қоғамдастығы», алдымен үкіметтің немесе қаржылық қолдаудың аз болуынан эксперименттер күндері ретінде дүниеге келіп, қазіргі таңда жалпыұлттық қолдау тапты [5].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Уикипедия жобасының тұжырымдамасының авторларымен түзеу жұмыстарының даму перспективалары жоқ екендігімен келісу керек пе? Осы жазаның қолданыстағы заңнамалық құрылымы аясында-иә, сөзсіз. Бірақ, егер сіз басқа елдердің, атап айтқанда посткеңестік кеңістіктегі тәжірибеге қарасаңыз, онда кейбір перспективаларды әлі де көруге болады.

Мысалы, Ресей Федерациясының ҚАК-нің 39-бабында түзету жұмыстары қылмыстық-атқару инспекцияларының келісімі бойынша жергілікті өзін-өзі басқару органдары анықтаған жерлерде, бірақ сотталушының тұрғылықты жерінде жүзеге асырылады» делінген.

Осылайша, басқа елдердің оң тәжірибесін ескере отырып, қылмыстық жазаның түрі ретінде түзету жұмыстарын оның заңнамалық құрылымын жақсарту арқылы қайта жандандыруға болады.

Сонымен бірге, жазаның осы түріне сұраныстың нашарлығының себептерін нақтылау қажет, өйткені олар «жұмыс орындарын қысқарту немесе сотталғандар жұмыс істейтін

ұйымды жою» емес. Осы мәселе бойынша бұрын жүргізілген зерттеулер түзеу жұмыстарының талап етілмеуіне жазаның осы түрінің сәтсіз, дәлірек айтқанда ескірген және қазіргі жағдайларға сәйкес келмейтін заңнамалық құрылымы ықпал ететіндігін көрсетті.

Мәселен, ҚК-нің 43-бабына және ҚАК-нің 7-тарауына сәйкес түзеу жұмыстары сотталған адамның жұмыс орны бойынша жалақының бір бөлігін мемлекет кірісіне ұстап қалумен өтеледі.

Қорытынды. Қазіргі нарықтық жағдайда, жұмыс объектілерінің көпшілігі жеке меншікте болған кезде, жұмыс берушіге қылмыстық жауапкершілікке тартылған қызметкерді жұмыстан шығару қиын емес, бұл көбінесе іс жүзінде болады. Психологиялық тұрғыдан алғанда, мұндай жұмыс берушіні түсінуге болады, оның айыпталушыны сипаттайтын мәліметтерді алу үшін оның құқық қорғау органдарына шақырылу фактісі мұндай қызметкерден тез арада құтылудың табиғи тілегін тудырады. Сондықтан, үкім шығарылған кезде, Жақында жұмыс істеген сотталушы жұмыссыз болып қалады және соттың түзету жұмыстарын тағайындауға заңды негізі жоқ. Басқаша айтқанда, «жұмыс орындарын қысқарту немесе сотталғандар жұмыс істейтін ұйымды тарату» туралы емес, қылмыстық жауапкершілікке тартылған қызметкерді жұмыстан босату туралы айту керек.

Көріп отырғанымыздай, түзеу жұмыстарын атқарудағы көрсетілген тәсіл оны даму перспективаларынан айырмайды, өйткені жазаны өтеу орнының болуы біздің жағдайдағыдай сотталған адамның проблемасы емес, жергілікті атқарушы орган мен қылмыстық-атқару инспекциясы тұлғасындағы мемлекеттің проблемасы болып табылады. Сондай-ақ, бұл жерде түзету жұмыстары қоғамдық жұмыстардағыдай білікті мамандарды төмен білікті жұмысқа тартпай-ақ, мамандық бойынша пайдалануға мүмкіндік беретіні маңызды.

«Сот үкіміне сәйкес жазаны толық өтегенге дейін» деген сөздердің мағынасы түсініксіз. Жаза мөлшерін өтеуге болмайды. Берешек өтеледі, залал немесе зиян өтеледі.

Сондықтан ҚР Қылмыстық кодексінің 42-бабымен келісілген «түзеу жұмыстары» деген тұжырым ұсынылады: «1.Түзеу жұмыстары сот үкіміне сәйкес ақшалай өндіріп алу толық жүзеге асырылғанға дейін жалақының (ақшалай қамтылымның) жиырма пайызынан қырық пайызға дейінгі мөлшерін ай сайын мемлекет кірісіне аудара отырып, сотталған адамның негізгі жұмыс орны бойынша орындалады».

Қылмыстық жазаны ізгілендіру және түрме халқын қысқарту қағидатына сәйкес келмейтін ҚР ҚАК 54 – бабы, 2 - тармағының нормасы болып табылады, оған сәйкес «Жұмысынан айырылған немесе еңбек шарты бұзылған күннен бастап үш ай ішінде жұмысқа орналаспаған сотталған адамға қатысты пробация қызметі сотқа қылмыстық теріс қылық үшін тағайындалған жазаның орындалмаған бөлігін-қоғамдық жұмыстарға тартуға не қамаққа алуға, ал қылмыс үшін тағайындалған жазаның орындалмаған бөлігін-бас бостандығынан айыруға ауыстыру туралы ұсыныс енгізеді».

Жазаны өтеуден қасақана жалтару және сот үкімін орындау жағдайларын қоспағанда, түзеу жұмыстарына сотталған адамды неге бас бостандығынан айыру керек. Қылмыстық саясаттың халықаралық стандарттарын негізге ала отырып, мұндай мән-жайлар туындаған жағдайда, қылмыстық теріс қылықтар жағдайындағыдай, түзеу жұмыстарын қоғамдық жұмыстарға ауыстырған дұрыс. Сонымен қатар, жұмысқа қабілетсіздік субъективті жағдайларға емес, объективті жағдайларға байланысты болуы мүмкін.

Біріншіден, мақала мәтінінен түсініксіз: әңгіме Қазақстаннан тыс жерлерге уақытша кету (іссапарға, демалысқа) немесе тұрақты тұрғылықты жерге кету туралы болып отыр.

Екіншіден, мұндай тыйым сот үкімі бойынша қозғалыс еркіндігін шектеуге байланысты жаза түрі ретінде белгіленуі мүмкін. Басқа жағдайларда, ол ақталмайды.

Мысалы, адам жұмыс орнында жасаған түзеу жұмыстарына сотталуы мүмкін, ал оның жұмысы шетелге іссапармен байланысты. Адам үкімді дұрыс орындайды, оның жалақысынан ұстап қалу жүзеге асырылады. Осы ережені енгізу сотталушыны өзінің еңбек

міндеттерін орындай алмау себебінен жұмыстан шығуға (немесе жұмыстан шығаруға) мәжбүр етеді. Яғни, сотталған адам жұмысынан айырылады, бұл әлеуметтік оңалту әсерінің мақсаты бола алмайды.

Қазақстан аумағынан кетуге тыйым салу жазаның жекелеген түрлерінің бір бөлігі ретінде белгіленіп, оны сот белгілеуі тиіс.

Жазадан шартты және шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған кезде, сондай-ақ бас бостандығынан айыруға және шектеуге байланысты емес жаза түрлері бойынша сотталған, шартты түрде сотталған немесе шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамның елден уақытша кетуге рұқсат алу міндетін белгілеуге болады.

Қорытындылай келе, қылмыстық жазалар институтының жалпы проблемасы – отандық қылмыстық кодекске көптеген түзетулер мен толықтыруларды әзірлеушілер әрдайым пенитенциарлық тәжірибе мен статистиканы ескермейді, тек теориялық тұжырымдармен шектеліп, жазаларды орындау мәселелерін талдамайды. Мен бұл олқылықтардың уақытша екеніне сенгім келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 29 сәуірдегі № 264 қаулысы. [https:// adilet. zan.kz/kaz/docs/P2200000264](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000264) (өтініш берген күні: 15.07.2023).

2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі, 2014 жылғы 5 шілдедегі № 234-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000487> (өтініш берген күні: 09.09.2023).

3. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года № 63-ФЗ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2023 г.) [https://online.zakon.kz/ Document/?doc_id=30397073](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397073)

4. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ақпараттық талдамалық жүйесі <https://taldau. Stat . gov.kz/kk/NewIndex/GetIndex/704779>

5. Дворянсков И.В. Применение альтернативных видов наказания в Западной Европе, США и России (сравнительно-правовое исследование)/ И.В. Дворянсков, В.В. Сергеева, Д.Е. Баталин. – М., 2019. – 90 с.